

HISTÒRIA DE LES LLENGÜES: LINGÜÍSTICA INDOEUROPEA

L'origen de les llengües antigues com el llatí i el grec

1.-Introducció.

En el segle XVIII arribà al coneixement dels europeus el sànscrit, la llengua de l'antiga literatura índia, i va ser sorprenent la meravellosa semblança d'esta llengua amb la llatina, la grega, l'alemanya i altres llengües d'Europa. Així es van observar identitats de paraules tals com:

SÀNSCRIT	LLATÍ	GREC
pítár	pater	πατηρ
deçamáh	decimus	δεκατος
asti	est	εστι

El cercle de llengües que presentaven afinitats en el vocabulari es va ampliar posteriorment amb la comparació d'altres llengües que tenien notables semblances amb les llengües que en un principi s'havien comparat. Actualment són quinze les grans llengües originàries que arranquen d'un mateix tronc comú:

Itàlic, grec, indi, iraní, armeni, frigi, eslau, traci, albanés, il·liri, cèltic, germànic, bàltic, hitita i tocari.

2.-Denominació de la llengua comú.

L'alemany Klaproth a la seua obra escrita en llatí "Àsia políglota" en 1823 va anomenar "indogermànic" a la suposada llengua comú de la qual podien procedir les quinze llengües abans esmentades (indi, iraní, grec, itàlic...); per a poder argumentar la utilització de la paraula composta "indogermànic", Klaproth va dir que s'havia servit, per una part, de la llengua més oriental (l'indi) i, per l'altra part, de la més occidental (el germànic).

Però el que més impuls va donar als estudis de gramàtica comparada d'estes llengües va ser el lingüista F. Bopp. Ell va ser el primer que va anomenar "indoeuropeu" a la llengua mare. Segons Bopp, el terme "indogermànic" utilitzat per Klaproth resulta incorrecte, perquè el germànic -diu Bopp- no és la llengua més occidental, sinó que a les illes Britàniques i a Islàndia es parlen llengües incloses també en este mateix grup. Malgrat l'opinió de Bopp, en realitat el que es parla a les illes Britàniques i a Islàndia és una dialectalització del germànic. Així i tot, el terme "indoeuropeu" ha sigut el més divulgat entre els lingüistes.

3.-L'assentament geogràfic primitiu dels indoeuropeus.

Per a determinar la localització geogràfica d'un poble és molt important el coneixement del seu vocabulari. En lingüística indoeuropea s'utilitza el mètode comparatiu del vocabulari. Consisteix en que quan una paraula està registrada a la major part de les llengües derivades de l'indoeuropeu, la cosa a la qual la paraula es refereix deu d'atribuir-se als antics indoeuropeus.

Per exemple: la majoria de les llengües derivades de l'indoeuropeu tenen paraules per a designar alguns animals (cèrvol, castor, cavall...); però no tenen paraules per a indicar altra classe d'animals (lleó, tigre, camell, mona...). Este tret ens dona peu per a pensar i mantenir que la fauna indoeuropea era més bé septentrional que meridional. La mateixa observació podem fer en la flora: predominen noms d'arbres i plantes de zona nòrdica, com bedoll, faig...

Un altre exemple molt evident: En la majoria de les llengües de l'indoeuropeu no tenien una paraula pròpia per a indicar el "mar", per tant alguns lingüistes sostenen la tesi de que el poble indoeuropeu en el seu origen estava assentat en un territori interior, allunyat del mar. Coneixien la navegació, però la navegació fluvial, pels rius de l'interior del continent.

4.-Conclusió.

Les deduccions finals són les següents:

- Per la flora i la fauna coneguda estarien assentats aproximadament entre l'Europa Central i Sibèria.
- Pels animals domèstics agrupats en ramats, podien dedicar-se a pasturar.
- Coneixien el bronze, no el ferro. Per tant deuen de ser anteriors al III mil·lenni a. C.
- Pel vocabulari familiar registrat, estaven organitzats en tribus, en clans familiars amb un cap al front; i eren nòmades; coneixien la roda per al transport.
- Per les seues creences religioses (deus de la guerra), eren pobles bel·licosos.

Generalment es creu que l'anomenat indoeuropeu comú és la llengua hipotètica que parlarien tres o quatre mil anys abans de la nostra era, els colons que habitaven aquelles zones intermèdies esmentades anteriorment. Arran d'aquell temps i lloc es creu que esdevingueren una sèrie de migracions motivades per lluites tribals entre ells per aconseguir l'hegemonia o simplement per buscar zones geogràfiques més càlides. A conseqüència de les esmentades migracions, d'aquell indoeuropeu comú sorgiren una sèrie de llengües amb formes semblants que al llarg del temps i de l'espai van anar diferenciant els seus caràcters i estructures fins arribar a l'extrem de que els parlants dels diferents grups descendents de la mateixa branca lingüística no es comprenien.

I així com arran d'un sol poble, l'indoeuropeu, sorgiren altres pobles (grecs, itàlics, germànics, celtas, eslaus...), així també a les altres parts del món es donaren altres llengües primitives que en sofrir migracions van donar lloc a altres pobles i, en conseqüència, a altres llengües. Per exemple, la família de les llengües uraltaiques està composta pel finès, samoiede, hongarés, lapó, turc, mongol i tungusic. Un altre exemple: el grup de llengües negroafricanes està compost pel sudanés, bantú, bosquimà i hotentot.

La Grècia antiga no va constituir en cap moment un estat únic, sinó que cada *πολις* (ciutat grega) era un estat independent. Per a un ciutadà d'Atenes, per exemple, qualsevol grec d'una altra ciutat era un *ξενος* (estranger o foraster). No obstant, els habitants de totes estes *πολεις* (ciutats-estat independents) eren conscients de parlar una mateixa llengua, en les seues variants dialectals, i de compartir una mateixa cultura. Al conjunt de totes les ciutats i territoris que participaven d'esta llengua i d'esta cultura l'anomenaven *Ελλάς* (Hèl·lade) i als seus habitants *Ελληνες* (hel·lens). I estos sentien amb orgull les seues diferències respecte a la resta, als quals designaven amb el nom genèric de *βαρβαροι* (bàrbars, estrangers no grecs).

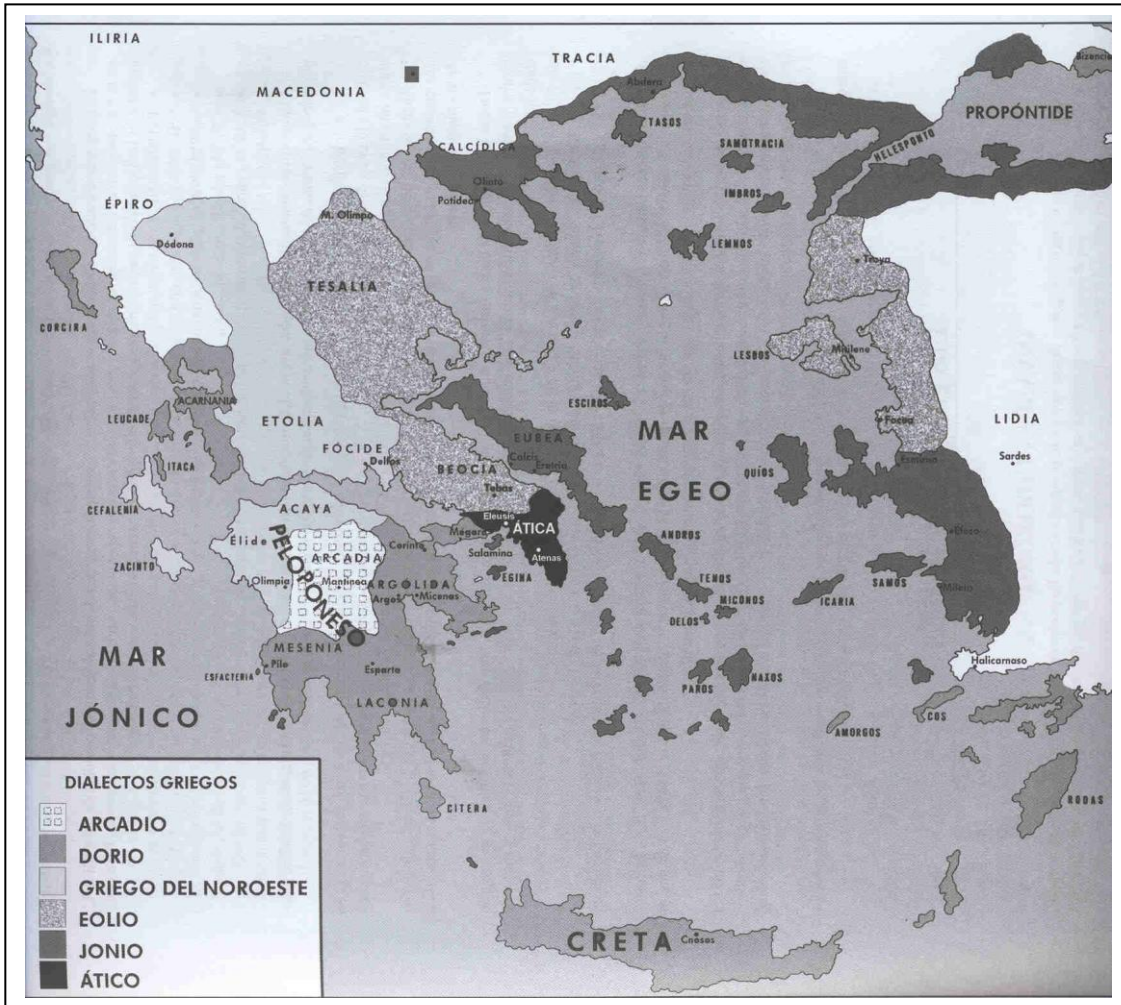
El domini geogràfic de l'Hèl·lade era molt més ampli que el que hui coneixem com Grècia i comprenia tots aquells territoris, onsevulga que estigueren, en els que hi haguera ciutats de llengua i cultura grega: Grècia continental, Grècia insular (illes d'Eubea, Creta, Lesbos...) i Grècia colonial (la costa de l'Àsia Menor, la Magna Grècia que comprén el sud d'Itàlia i Sicília i les distintes ciutats comercials distribuïdes al llarg de la conca del Mediterrani com Empúries o Marsella).

La llengua grega, que pertany a la gran família de llengües derivades de l'antic indoeuropeu, es parlava a l'antiga Grècia i a totes les seues colònies. Els testimonis més antics que d'ella tenim són els poemes homèrics, *l'Iliada* i *l'Odissea*, anteriors al segle VII a. C. i atribuïts a Homer. Però els antics grecs no parlaven tots exactament la mateixa llengua, sinó que cada regió tenia el seu dialecte: dori, joni, eòlic, àtic, arcadi (consultar al mapa adjunt la seua distribució geogràfica).

Destaquem que el nostre estudi en Batxillerat se centra en el **dialecte àtic**, perquè en els segles V i IV a. C. va arribar a aconseguir una gran producció literària amb l'eclosió de grans autors com Plató, Demòstenes, Tucídides, Xenofont, Sòfocles, Eurípides, Èsquil o Aristòfanes.

A partir de la unificació de Grècia baix Filip de Macedònia, el dialecte àtic, lleugerament alterat en contacte amb els altres dialectes, es va imposar com a llengua oficial a tota l'Hèl·lade i es va estendre amb les conquestes del seu fill Alexandre el Gran a tot l'Orient per la necessitat de crear un instrument comú de comunicació en un món d'amples fronteres, superant el particularisme del model de la *πολις* (ciutat-estat). El dialecte així format va rebre el nom de **κοινη** (llengua comuna) i en ella van escriure les seues obres el filòsof Aristòtil o l'historiador-moralista Plutarc; igualment, este dialecte constituïx el fons del grec bíblic tant de l'Antic com del Nou Testament.

Durant el període bizantí (ss. IV-XV d. C.) la llengua grega va perdre el seu antic caràcter, per l'evolució de les seues formes i per la barreja d'elements estranys, donant origen al grec modern, la principal característica del qual és l'iotacisme o ús predominant del so *ι*, perquè *η*, *υ*, *ει*, *οι*, *υι*, *η* es pronuncien totes com una iota. Però a pesar de les notables transformacions fonètiques i gramaticals que presenta el grec modern, els grecs actuals són conscients de parlar, essencialment, la mateixa llengua que els seus avantpassats de l'antiguitat.

ITÀLIC

S'anomena *itàlic* al grup de llengües de la branca indoeuropea que es va assentar a la península Apenina. Estes són: l'umbre a la comarca de la Umbria, junt al mar Adriàtic; l'osc a la Campània i a la Itàlia inferior; el volsc, mars, falisc, pelinyà i d'altres minoritàries a la Itàlia central; i el llatí a Roma i el Laci.

Del llatí tenim una rica literatura que es remunta al segle III a. C. i fins i tot les inscripcions lapidàries o sobre utensilis arriben al segle VI a. C. De la resta de les llengües (osc, umbre...) no existixen testimonis literaris, sinó tan sols inscripcions d'època precristiana.

Amb este grup de llengües indoeuropees convivia a la Itàlia antiga una llengua més, l'etrusc, al nord del Laci, llengua no indoeuropea, coneguda per inscripcions (però encara no ben desxifrada). Hi havia una altra llengua parlada pels bàrbars a la Itàlia superior, el gal.

Però en haver-se estés el poder romà per tota la península i a més a més per la Mediterrània fins a Bretanya, la llengua llatina s'acomodà per tot arreu, eliminant la resta de llengües i dialectes: era la llengua de l'Imperi que soldats, funcionaris romans, comerciants i colons van portar a totes estes terres; i no sols la llengua llatina escrita, la llengua de la literatura i dels decrets públics, sinó també la llengua de la conversació, la llengua parlada pel poble, anomenada *llatí vulgar*. Les llengües indígenes d'aquelles terres van ser, en la seua major part, eliminades totalment i en part sols influïdes pel llatí. I, quan es va fragmentar l'Imperi romà en tan gran extensió de terra per l'invasió dels bàrbars, també es va fragmentar el llatí vulgar i es van originar una sèrie de dialectes que amb el pas del temps, adquirint independència en la primera mitat de l'Edat Mitjana, van arribar a convertir-se en les llengües romàniques que actualment es parlen.

Les diverses llengües romàniques que van aparéixer a les províncies de l'imperi romà procedeixen del llatí popular (llatí vulgar) més que del llatí culte. El llatí culte, que es troba als textos literaris, era una desviació artificial i refinada que s'apartava de la trajectòria de la llengua llatina parlada. Però si d'una mateixa llengua, el llatí vulgar, trobem que al llarg dels segles en distints territoris de l'imperi es presenten diferències que s'han materialitzat progressivament, es deu a determinats factors que han influït:

-El substrat o llengua usada en cada territori abans de la implantació del llatí (ibèric a Hispània, celta a la Gàl·lia i Hispània).

-El superstrat o llengua que s'ha introduït dins l'àrea d'una altra sense arribar a substituir-la, però que hi ha deixat traces (l'àrab a la península Ibèrica, germànic en el francès, castellà, català, l'eslau en el romanés).

-L'adstrat o manlleus constants a altres llengües en contacte.

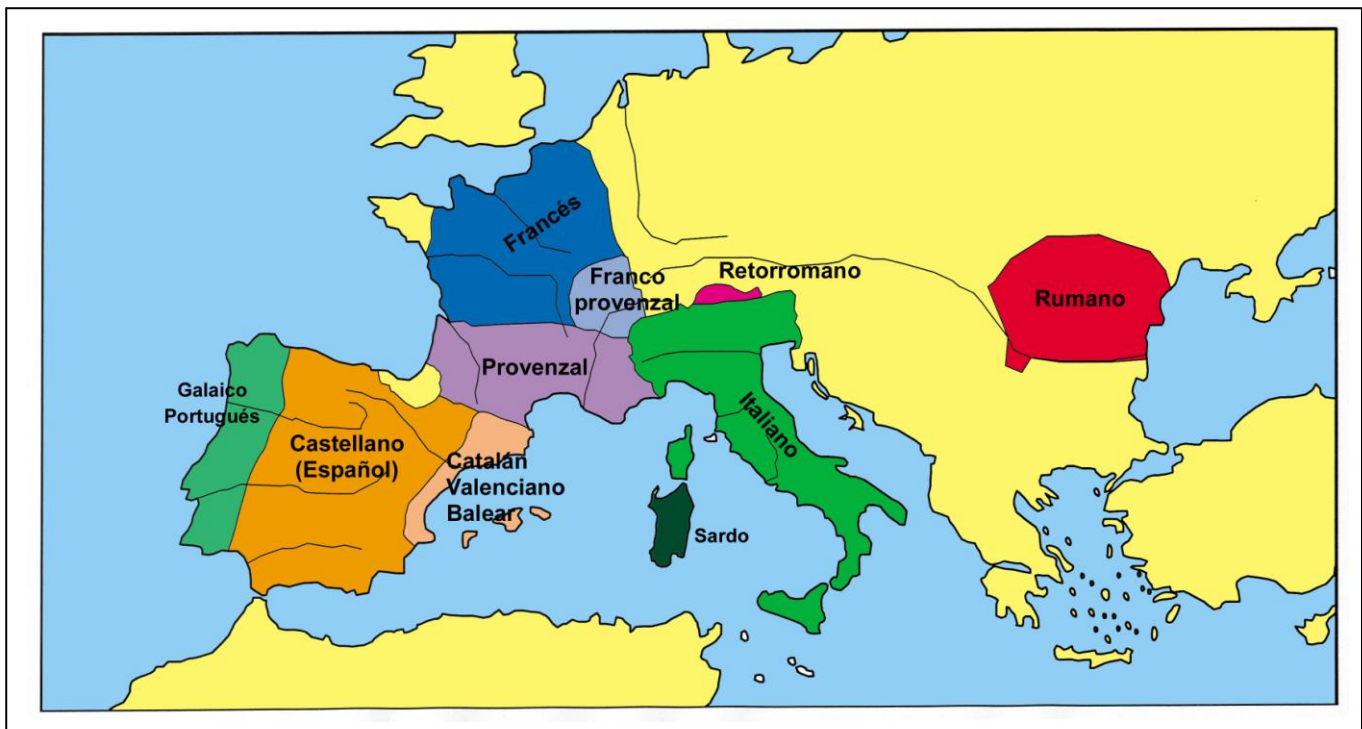
-Formació de cultismes a partir del llatí i del grec.

De manera que si comparem el lèxic de les diverses llengües romàniques, ens adonarem que cada llengua tria, entre les diverses ofertes proporcionades, entre paraules sinònimes, tant del llatí mateix, com entre una paraula llatina i una del substrat, o bé entre una paraula llatina i una del superstrat, o bé entre una del llatí culte i una altra del llatí vulgar. Per exemple:

cuna (castellà) < cuna (llatí)
 hervir (castellà) < fervere (llatí culte)

bressol (català) < bertiu (celta)
 bullir (català) < bullire (llatí vulgar)

Les llengües romàniques són les següents: l'italià a Itàlia; el *sard* a l'illa de Cerdenya; a França el *francès*, però al sud el *provençal*; *reto-romànic* als Alps; el *romanés* al nord-est de la península Balcànica; a la península Ibèrica el *castellà*, *galaico-portuguès* i el *català* amb les seues variants dialectals (*balear*, *tortosí*, *rossellonés*, *català septentrional*, *català central*, *pallares*, *ribagorçà*, *xipella*, *català nord-occidental*, *alguerés*, *mallorquí de Tàrbena i Vall Gallinera*, *Valencià septentrional*, *valencià apitxat* i *valencià meridional*).

LLATÍ	LLENGÜES ROMÀNIQUES					NO ROMÀNICA
	CASTELLÀ	CATALÀ	PORTUGUÉS	FRANCÉS	ITALIÀ	ANGLÉS
>>>>>>						
<i>Facere</i>	<i>Hacer</i>	<i>Fer</i>	<i>Fazer</i>	<i>Faire</i>	<i>Fare</i>	<i>Do</i>
<i>Filius</i>	<i>Hijo</i>	<i>Fill</i>	<i>Filho</i>	<i>Fils</i>	<i>Figlio</i>	<i>Son</i>
<i>Magister</i>	<i>Maestro</i>	<i>Mestre</i>	<i>Mestre</i>	<i>Maître</i>	<i>Maestro</i>	<i>Teacher</i>
<i>Populus</i>	<i>Pueblo</i>	<i>Poble</i>	<i>Povo</i>	<i>Peuple</i>	<i>Popolo</i>	<i>town</i>
<i>Bonus</i>	<i>Bueno</i>	<i>Bo</i>	<i>Bom</i>	<i>Bon</i>	<i>Buono</i>	<i>good</i>

Per què hi ha divergències de vocabulari entre dues llengües romàniques com el castellà i el català?

En temps de l'emperador August (segle I) la península Ibèrica va ser dividida administrativament en tres províncies: Tarraconense, Bètica i Lusitània. Una magnífica xarxa de vies de comunicació romanes van tindre una importància decisiva en la romanització: La Via Augusta recorria tota la costa de la Mediterrània i la Via de la Plata anava de nord a sud. De manera que a l'interior de la Península es parlava un llatí més arcaic, mentre que a la província de la Tarraconense, com que era zona de constant trànsit, s'importaven les últimes novetats lingüístiques. Així tenim diferències tan clares en l'ús de paraules com les següents:

Llatí de la Bètica i Lusitània >	Castellà	Galaico-portugués
Metus	Miedo	Medo
Comedere	Comer	Comer
Fabulare	Hablar	Falar
Fervere	Hervir	Ferver

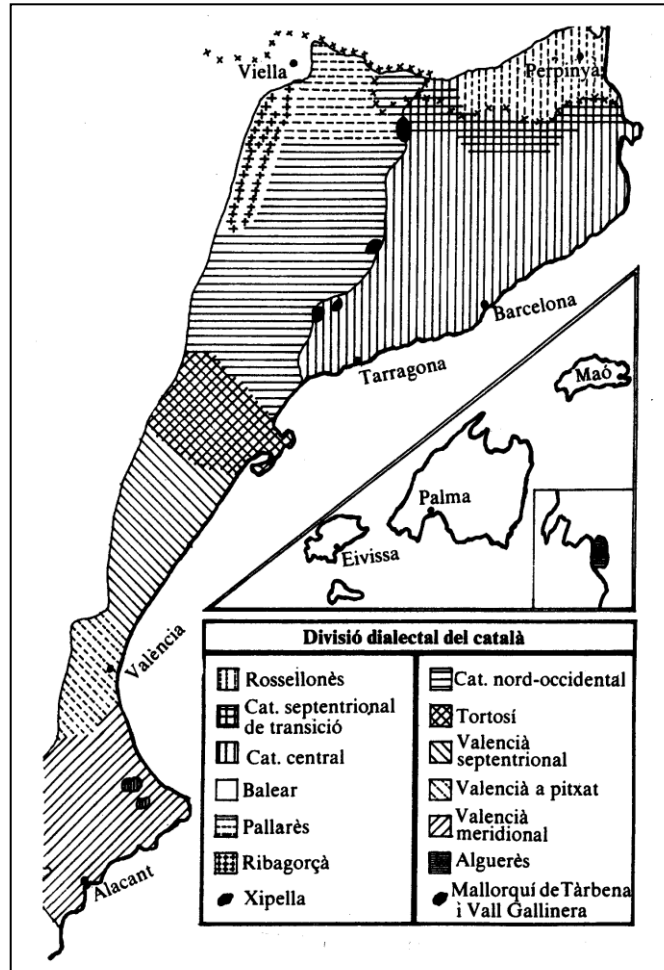
Llatí de la Tarraconense >	Català	Francés
Pavor	Por	Peur
Manducare	Menjar	Manger
Parabolare	Parlar	Parler
Bullire	Bullir	Boullir

La llengua dels valencians:

Un dels moments cabdals de la història dels valencians va ser l'arribada dels àrabs a terres valencianes on van romandre durant més de cinc segles, quan a Catalunya no van arribar a estar més d'un segle. És així que per influència dels mossàrabs trobem eixes variants dialectals entre els valencians, utilitzant fins i tot un vocabulari de distinta etimologia; són, en definitiva, provincialismes de la llengua llatina perpetuats pels propis mossàrabs. Ací tenim alguns exemples:

Catalunya		
Petó	<	És un derivat afectuós de <i>pet</i> < <i>peditum</i>
Mirall	<	<i>Miraculum</i>
Noi	<	<i>Novius</i>
Anyell	<	<i>Agnellus</i> (diminutiu d' <i>agnus</i>)
Guineu	<	<i>Winald</i> (del germànic)
Sortir	<	<i>Sortire</i>
Llobí	<	<i>lupinum</i>

Comunitat Valenciana		
Bes	<	<i>Basium</i>
Espill	<	<i>Speculum</i>
Xic	<	<i>Ciccum</i>
Corder	<	<i>Cordarius</i>
Rabosa	<	<i>Rapum</i>
Eixir	<	<i>Exire</i>
Tramús	<	<i>Tormús</i> (de l'àrab)

FASES DE EVOLUCIÓN DE LA LENGUA LATINA

En el siglo VI a.C., en la península itálica se hablaban varias lenguas, muchas de ellas de procedencia no indoeuropea: mesapio, véneto, griego, osco-umbro (indoeuropeas); etrusco, ligur y púnico (no indoeuropeas). A medida que Roma fue extendiendo su dominio fuera del Lacio, el latín se afianzó como lengua de la península itálica. Prácticamente a fines del siglo III a.C., en toda Italia se hablaba latín. La victoria de Roma sobre Cartago abrió las puertas a una expansión de Roma hacia el sur -norte de África- y hacia el oeste -Hispania y el sur de la Galia. Entre los siglos III y I a.C., los romanos extendieron su poderío por el este de Europa; las Baleares, Grecia, el Asia Menor e, incluso, Siria y Egipto. Sucedió lo mismo años más tarde en el norte de la Galia, en las islas Británicas, en la parte occidental de Germania y en las tierras aledañas al Danubio. Casi toda Europa hablaba latín a fines del siglo III d.C. Las lenguas autóctonas en muchos casos siguieron hablándose, pero no pudieron sustraerse a los efectos de la romanización; uno de ellos fue, precisamente, la implantación de la lengua latina entre la población. Cuando el Imperio se fragmentó en dos ramas, occidental y oriental, las provincias pertenecientes a esta última se desprendieron de las influencias latinas y, en ellas, el griego fue la lengua culta por excelencia. No obstante, la semilla del latín germinó en toda Europa. Ahora bien, el latín que se hablaba y se escribía en el Lacio en el siglo III a.C. no era, obviamente, el mismo que se hablaba en cualquier punto del Imperio en el siglo IV d.C. A lo largo de los siglos, el latín culto evolucionó y pasó por siete fases:

-**Latín arcaico** (siglos VI al III a.C.). Era un latín preliterario. Solo disponemos de textos epigráficos; no tenemos ningún texto literario.

-**Latín preclásico** (siglos III a I a.C.). Aparecieron los primeros textos literarios. La lengua se fue desarrollando de forma muy notable.

-**Latín clásico** (de mediados del siglo I a.C. a mediados del siglo I d.C.). En esos años, el latín conoció la edad dorada de su literatura.

-**Latín posclásico** (desde mediados del siglo I d.C. al siglo II d.C.). La lengua mantuvo características similares a las de la época anterior. Los escritores no tenían el altísimo nivel del período clásico, pero mantuvieron un elevado prestigio y un estilo elegante.

-**Latín tardío** (siglos II a VII). La decadencia y el final del Imperio vieron la desintegración paulatina del latín y la formación de las llamadas lenguas romances.

-**Latín medieval** (siglos VII a XIV). Durante la Edad Media, el latín ya no se hablaba. Las lenguas romances fueron consolidándose, en tanto que el latín pasó a ser una lengua escrita por los hombres cultos de la época. Se trataba, no obstante, de un latín muy distante del de la Edad Dorada.

-**Latín humanístico** (siglo XV en adelante). Dentro del movimiento renacentista, los estudiosos que conocemos con el nombre de humanistas iniciaron un movimiento de recuperación del mejor latín de la época clásica, que fue lengua escrita y también hablada en los foros cultos. No se alcanzaron el brillo ni el esplendor de los mejores días, pero sí hubo una revitalización importante, que, sin embargo, no consiguió eclipsar a las lenguas romances, que se consolidaron y alcanzaron el apogeo de su producción literaria. Hasta bien entrado el siglo XVIII, el latín se siguió utilizando como medio de expresión científica (Newton, Spinoza, Linneo, etc.), y continuó siendo la lengua oficial de la Iglesia católica.

EL LATÍN VULGAR

No todos los hablantes del latín se expresaban de igual modo. Al igual que sucede hoy día con nuestros propios idiomas, las diferencias culturales y sociales de los hablantes se reflejaban en la lengua. Frente a un latín culto, oficial, literario, existía un latín llamado vulgar, de carácter espontáneo y coloquial, hablado por los campesinos, soldados y súbditos del Imperio alejados de Roma. Precisamente de ese latín vulgar, cada vez más apartado de las normas gramaticales clásicas, nacerían en Europa las llamadas lenguas romances: castellano, catalán, gallego, francés, italiano, portugués, provenzal, retórrmano, rumano, sardo... El latín que vas a aprender no es el latín vulgar, sino básicamente el latín clásico de los mejores días de la civilización romana. Según cuál sea tu lengua materna, encontrarás más o menos parecidos y diferencias.

PARAULES PATRIMONIALS I PARAULES CULTES

El nucli fonamental del lèxic de les llengües romàniques procedeix de la llengua llatina, del llatí popular, també anomenat llatí vulgar (*sermo vulgaris*), més que del llatí culte, com diuen els romanistes, i l'evolució lingüística va ser més ràpida quan va decaure l'Imperi Romà d'Occident, ja que la progressiva decadència de cultura va provocar que els llatíno parlants anaren utilitzant construccions cada vegada més simples, dictades per la llei del mínim esforç. Quan comparem les nostres paraules amb les de la llengua llatina trobem fonamentalment dues classes de paraules:

1.-Les que han experimentat lleugeres transformacions en virtut d'unes lleis fonètiques fixes; són les que procedeixen del llatí parlat, o també conegut per llatí vulgar, generació rere generació; són les paraules anomenades **patrimonials** o hereditàries.

2.-Les que s'assemblen molt a les paraules llatines; són les paraules que procedeixen del llatí per via erudita o sàvia, les paraules **cultes**, les quals a partir de l'edat mitjana, començaren a ser introduïdes pels lletrats, acostumats a l'ús del llatí, per tal d'expressar idees i maneres de dir que la llengua popular no tenia.

L'introducció de paraules cultes a les llengües romàniques es va incrementar amb l'adaptació d'**hel·lenismes** a través del llatí a partir del Renaixement, època en la qual es va recuperar l'estudi del grec. I estes paraules de la llengua grega són adaptades a les característiques peculiars de cada llengua sense més alteracions que les imprescindibles a fi d'evitar que pareguen paraules estrangeres, i tenen com a característica primordial que en totes les llengües de cultura són molt semblants.

Exemples d'hel·lenismes adaptats en varies llengües (romàniques i no romàniques):

-Amfiteatre (valencià-català-balear); anfiteatro (castellà); anfiteatro (gallec); amphitheater (anglès); amphithéâtre (francès); amphitheater (alemany); amfiteatar (croata); amfiteater (holandès); amfiteatterin (finès); amfiteatru (romanés).

-Naumàquia (valencià-català-balear); naumaquia (castellà); naumachia (gallec); naumachia (anglès); naumachie (francès); naumachia (alemany); naumachia (croata); naumachia (holandès); naumachia (finès); naumachia (romanés).

-Fitoteràpia (valencià-català-balear); fitoterapia (castellà); fitoterapia (gallec); phytotherapy (anglès); phytothérapie (francès); phytotherapie (alemany); fitoterapije (croata); fytotherapie (holandès); fytotherapian (finès); fitoterapie (romanés).

I així ocorre que molt a sovint d'una sola paraula llatina en conservem dues paraules en valencià-català-balear o castellà que tenen un significat i un significat diferents. Per exemple, de la paraula llatina *directum* tenim la paraula patrimonial *dret* (valencià-català-balear), *derecho* (castellà), transformades en virtut d'unes lleis fonètiques, i la paraula culta *directe* (valencià-català-balear), *directo* (castellà), molt semblants a la pròpia paraula llatina de la qual deriven.

Classifica en patrimonials o cultes les següents paraules procedents del llatí:

Castellà: redondo, ojo, añal, canónico, estrecho, colgar, pacificar, obispo, radio, reja, rotundo, colocar, enjambre, dehesa, espátula, viático, copla, anual, malicia, lego, espalda, defensa, regular, oculista, artejo, muslo, laico, viaje, cópula, rayo, episcopado, artículo, canónigo, cátedra, examen, músculo, cadera, estricto, apaciguar, maleza.

Valencià-català-balear: ull, col·locar, espatla, pacificar, raig, laic, muscle, devesa, viatge, redó, article, cópula, defensa, radi, rotund, eixam, múscul, anual, espátula, examen, apaivagar, llec, oculista, rella, regular, malesa, anyal, artell, bisbe, malícia, episcopat, viàtic, cobla, canonge, colgar, càtedra, estricte, canònic, cadira, estret.

Paraules llatines	Patrimonials		Cultes	
	castellà	val.-cat.-bal.	castellà	val.-cat.-bal.
rotundum				
annuaem				
spatulam				
articulum				
canonicum				
cathedra				
strictum				
collocare				
copulam				
viaticum				
examen				
defensam				
pacificare				
episcopum				
regulam				
radium				
oculum				
laicum				
musculum				
malitiam				